

ZSELLÉREK IVADÉKAI

DUDAS KAROLY: *Szakadó.*
Forum, Újvidék, 1977.

Sokáig azt tartottam igazán jó könyvnek, amelyet egy szuszra olvasok el, mivel annyira lenyűgöz. Aztán rájöttem, hogy a jó könyvnek más mércéje is van, hiszen a tartalmas, gondolatgazdag, emberi sorsokat híven és izgalmasan bemutató könyveket többször is kezébe veszi az ember. Mint például a világirodalomból Faulkner, Hemingway és Solohov, a magyar irodalomból Illyés Gyula, Németh László, Nagy Lajos, Veres Péter, vagy a jugoszláv irodalomból Ivo Andrić és mások műveit.

Mostanában, majd két hónapig, az első kötetes Dudás Károly *Szakadó* című riportkönyvét hordtam magammal. És lelki frissítőként olvastam kiránduláson, folyó- és csatornavizek mellett, rétekkal, erdőkkel és szikességekkel körülöttem, s olvastam falun is, abban a környezetben, amely a kötetbe foglalt riportok csaknem mindegyikének élményanyagát, ihletőjét képezi.

Máskor dühített volna az a kínos lassúság, amellyel egy alig száznyolcvannégy oldalas (és Dorman László tizenhat művészi fotóját tartalmazó) kötetnek jutok a végére — most azonban többszörös örömet leltem a lassúságban, a szavak, a mondatok, a vallomások, a beszélt nyelvi fordulatok izlelgetésében, a riportalanyok tömör, szép jellemzésében, életútjuk bemutatásában és a földrajzilag is körülhatárolható helyi színek fölrakásában.

Pedig ezek a sorsok — alig néhánytól eltekintve — küzdelmesek, nehezek, megrázóak; a többszörös újrakezdekések, a tragikus bukások, a csendes vereségek és megbékélések felhangjaiból szövődtek, és csak itt-ott adnak hírt az örömről, a reményről, a „hazatalálásról”. És mégse lehangolóak, csupán az élet árnyoldalát láttatók ezek a riportok, mert a falvakban, a tanyákban, a világvégi sártengerek szorításában élő magányos öregek és a földművesnyugdíjt leső parasztok, kisem-

mizett halászok, gádorlakó szegények és a zselléivadékok küzdelmes mindennapjaival együtt: a szívós élniakarásról és megkapaszkodni vágyásról is szólnak, s arról a testvéri szép összetartásról, hogy egyedül semmi az ember, s ha nem segít másokon, akkor nem élhet tiszta lelkiismerettel.

Dudás Károly riportkönyvének egyik legnagyobb erénye az, hogy a szokimondás és igazmondás kényszerének, felelősségének minden súlyát vállalva mer vallani tájunkról, a Bánátban, Bácskában és Baranyában élő egyszerű, kétkezi emberekről, s nem utolsósorban arról, hogy választott alanyai, a hajdani zsellérek ivadékai sohasem a munkától, a kapanyéltól vagy az eke szarvától félték, hanem inkább a félezer éves elnyomástól, a nincstelenség örökös bizonytalanságától, kiszolgáltatottságától, amely elődjeik nyomora láttán ivódott vérükbe, olyannyira, hogy már-már elmentmondásként, a felszabadulástól, a földosztástól, az újabb fordulattól is félték, mivel — úgy hitték — „akármit hoz (a fordulat), a kerék bármelyik részét lendíti is fölültre, ők csak ott maradnak a sárba nyomva”.

S miközben ezt az átkot, a múlt kísértését, a maradiságot és az előítéleteket, az emberek hűlőféiben levő hitét — társadalmunk leginkább lebegő rétegét, a parasztságot körüljárva — többszörösen, többféleképp is bemutatja Dudás, egy pillanatra sem tetszeleg a megváltó, a próféta szerepében, mivel — akárcsak egyik csantavéri riportalánya — világosan látja, hogy „az embereket kicserélni nem tudod, de ha a legkisebbet is változtatsz gondolkodásmódjukon, fölvered őket felálomkúbból, az már eredménynek mondható”. Am ugyanakkor, nagyon sok nevükön megnevezett, szinte utca és házszám szerint is pontosan jelzett idevalósi emberrel együtt azt is tudja — sőt olykor írói eszközökkel, drámaian sűrítve —, azt is

kifejezi Dudás, hogy mindannyiunk egyik legfontosabb feladata: kiemelni a sárból a kocsi farát, változtatnunk a magunk és a világ dolgain, ha sokat nem is, de legalább valamicskét, mivel a visszahőkölés, a reményvesztettség még a vízkároknál, az aszályos esztendőknél s tán még a betegségnél is jobban porba sújtja az embert.

Igy hát nemcsak arról olvashatunk a kötetben, hogy miért pusztul a tanyavilág, s miért falu a falu, hanem arról is, hogy mi az a megtartó erő, vagy ahogy ő nevezi: csoda, amiért — mintegy a vártán — az eltávozókkal, a megfutamodókkal, a kivándorlókkal szemben is, ott maradnak az emberek, ahol vannak, és megpróbálnak megkapaszkodni a szikeseken, a pocsolya- és a sártenger közepén. Illetve már-már a szociográfiai oknyomozással és helyenként lírai, mesebeli fordulattal arról is számot ad Dudás, hogy a vizen élő emberek — mint például a kopácsiak — reménytelenül is miért szállnak csónakba „kifogni a vezérhalat”.

Földhözragadt, kérges tenyerű, szájszavú vagy hallgatog emberekkel találkozunk a kötetben, de örömiükre csaknem minden alkalommal olyan emberekkel, akik ha megszólnak, mint a nyolcvanöt esztendő, „törött szárny-bajuszos, feketére csontosodott bozótborostás arcú”, tanyáról faluba beköltözött Vékony István is, mindig lényeges dolgokat mondanak el:

„— Sokat éltem, sok mindent láttam. A szárazságtól szenvedtem legtöbbit. Az aszálytól... A szárazságtól félek még most is. Arvíz ellen töltést lehet emelni, a tüzet eloltja az ember. Aszály ellen nincs védekezés. Esőt nem tudunk csinálni, az öntözést meg még nem találták ki erre felé. Cudar dolog az aszály. Gyönyörűen süt a nap, az ég örökké derűs, mégis lassan tönkremegy minden. Cserepe ssé szikkad a föld, az emberek arca. Mi meg csak tehetetlenül bámulunk az égre, lessük az esőt.”

Máskor viszont ilyen drámába, novellába kívánczó sorok buknak ki az emberek ajkán:

„— Ezek a farkasok énbennem visszajárnak. Amikor éjszaka ál-

matlanul forgolódom, idejönnek az ablakom alá, üvöltöttek, egyre csak üvöltöttek, nem hagynak megpihenni.”

A parasztok, munkások, hajósok, halászok, magatehetetlen öregek és a faluról menekülő fiatalok világáról adott tárgyilagos tudósítá saért, a táj színeire és a beszélt nyelv ízeire való fogékonyságért, odafigyelésért, az emberek sorsáért, jövőjéért való aggodásért olvastam nagy élvezettel Dudás Károly könyvét. És azokért a szép vallomásokért, amelyekből az derült ki, hogy akár barázdát hasít, akár arat, kubikol, vagy házat épít és fát ültet ezen a tájon az ember: mindig rajta hagyja keze nyomát is a földjén — földünkön —, s ez az, ami vigasztalja, kárpótolja mindenért.

Megvallom: engem ezért nem zavart, amikor — sorsuk számbavételekor — a mives, szép riportok nyomán a panasz is kifordult az emberekből. Sőt, éppen ezért éreztem igaznak a könyvet. Meg azért a tiszta ragaszkodásért, amelyet az *Itt élünk egymás mellett* című riportjában így fogalmaz meg Dudás:

„Az ember megfogadja, tájára sem néz többé a falunak, ír inkább a villák, a nyaralók, a víkendházak áldásos elszaporodásáról, a munkacsarnokokban csillogó gépóriásokról, a sisteregevilágítva ömlő lágyacélról, a zajártalomról, a levegő szennyeződéséről, a zöldövezetek, játszótérek, vidámparkok hiányáról, akármiről.

Aztán valahogy megint csak eljut egy világvégi kis faluba, s minden kezdődik előlről.”

Nem vitás, hogy ezt az önvalomást — szinte egyetlen szubjektív megnyilatkozásként — azoknak szánta Dudás, akik majd hiányolni fogják könyvéből a fényt, az „élet naposabb oldalát”.

De nem vitás az sem, hogy Dudás Károly lakkozás és torzítás nélkül — tehát megbízhatóan, elkötelezetten — tudósít azokról, akiket a nyírfákkal, fenyőkkel és rózsabokrokkal körülültetett víkendházak ablakából, erkélyéről már nem látnak, s következképp el is felejtene k az ott lakók ...

SZÜCS Imre